

JUHANI LINNOVAARAN ELÄMÄ

Luovuus on satumainen lahja

SUSANNA WIDJESKOG

LUOVUUS ON SATUMAINEN LAHJA

JUHANI
LINNOVAARAN
ELÄMÄ

LUOVUUS ON SATUMAINEN LAHJA

SUSANNA WIDJESKOG

Sisällys

Varhaislapsuus	12
Uusi elämä pohjoisessa	15
Evakkoon	24
Porvoon poika	27
Enon kyydissä ja Doernerin matkassa	36
Kultaseppäkoulussa	40
Ateneumin ovet aukeavat	43
Elämää ja originelleja Rauhankatu 7:ssä	51
Armeijassa	54
Artek 1956	55
Ensimmäinen matka Italiaan	59
Muutama sananen 1950-luvun lopun taideilmastosta	65
Suuri tilaus Fazerilaan	67
Tähtiin kirjoitettu ilta Kokkonniemessä	69
Toimen tyttö	72
Nuoren parin elämää	79
Nuori taiteilija maailmalla – härkätaistelun lumoissa	82
Naimisiin	89
Ford Leader -stipendimatka Amerikkaan	92
Lapsi syntyy	98
Marbella ja Fiat 600	101
Hemmet	106
Porvoon taiteilijaystäväpiiri	108
Miten taiteella voi pärjätä ja mesenaattien tuesta	113
Taidetta pyörillä ja aalloilla	119
Palautetta	122

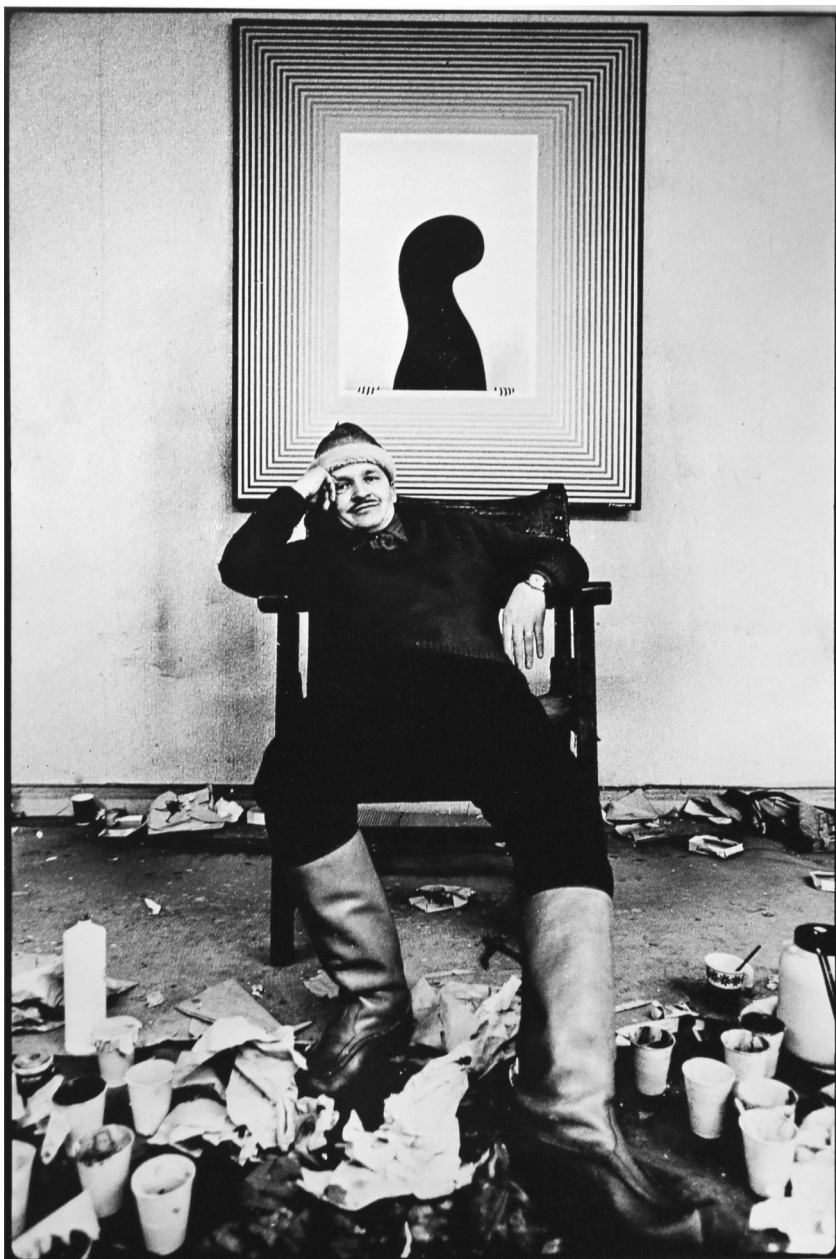
Näyttely New Yorkissa 1967	125
Kiertonäyttely Pohjolassa	127
Napoleon	129
Venetsian biennaali 1970	132
Itävallan kiertonäyttely	143
Pariisin palkintomatka	145
Lapponia	147
Taiteilijapaneelissa	149
Helsingin juhlaviikkojen Vuoden taiteilija 1978	152
Kråköstä, saarelaisista, lapsista ja lemmikeistä	156
Käärme-Lucander	161
50-vuotissyntymäpäivät	163
Erikoiskirjastonhoitaja	165
Opettajana ja luottamustehtävissä	169
Sattumuksia maailmalla: Reykjavikista Riikaan ja Madridista Mombasaan	171
Taiteilijamatkalla Latinalaisessa Amerikassa	177
Kyudo	184
Kiinnostus antiikkiin	188
Kantaaottava taiteilija	192
Ajatuksia taiteilijuudesta	197
Jälkisanat:	
Uusia näyttelyitä, uusia yleisöjä – taiteella on jatkumo	229
Kiitokset	231
Lähteitä ja kirjallisuutta	234

Lapikkaat jalassa, villapipo päässä mies istuu renessanssituolissa, hiukan rennosti valahtaneena. Tyyli on vapaamuotoinen ja kuitenkin harkittu; villapaidan kauluksessa pilkistää huolella napitettu kauluspaita, tyylikäs kello on vyötetty ranteeseen, viikset ovat huolitellut – niillä viipyy hillitty ja raukea hymynkare. Tässä olen ja olen valmis kohtaamaan teidät. Takana seinällä riippuu eräänlainen taiteilijan omakuva, *Uteliäs*, hahmo joka kurkistaa maalatuista kehyksistä kysymysmerkin lailla. Taiteilijan jaloissa työhuoneen lattialla levittäytyy maalipurkkien, rutistettujen papereiden ja rättien boheemi sekamelska. Eikä siinä kaikki. Biennaalikatalogin kuvissa maalaukset nojaavat lumihangessa mäntyihin. Porvoon vanhankaupungin kujilla erikoiset hahmot ovat saaneet korvata kaupunkilaiset maisemasta. Omintakeisia eksoottisia kuvia on lähdössä etelään.

Kesäkuun alussa 1970 Juhani ajaa omalla kuplavalokkareilla Venetsiaan. Perhe lentää perässä, sillä Leena haluaa olla mukana tuke-
massa aviomiestään, joka on saanut harvinaisen kunnian edustaa yksin maataan tuolla kansainvälisellä taidenäyttämöllä. Äiti haluaa myös, että lapset saavat vihdoinkin nähdä kuukausia luomistyöhönsä uppoutunutta isäänsä, laihtunutta miestä, jonka vaatteet lepattavat jo tuulessa.

Linnovaarat saapuvat Pyhän Markuksen torille, jossa sinfoniaorkesteri soittaa Beethovenin *Kuutamonaattia*, noita tuttuja säveliä. Soitto siivittää askelia torin kiveyksillä, ja koko unohtumatonta matkaa, joka on vasta alussa. La Serenissima näyttää kauneimmat kasvonsa.

Suomen osastolla käy pian ennennäkemätön kuhina. Kuvat veistoksista leviävät maailman lehtiin. Kuka on tämä taiteilija joka taitaa yhtä aikaa olla vakuuttavasti vakava sekä kuvataiteella kielellä ja historialla häpeämättömän ilkkurisesti leikittelevä humoristi? Entä keitä ovat nämä veistokset, eriskummalliset oliot? Mieshän on maalari, mistä se nuo keksi!

Juhani ateljeessaan Porvoon Vanhan sillan kupeessa.
Taustalla akryylimaalaus *Ut Elias* vuodelta 1969.
Kuva: Kaj G. Lindholm 1970.

Juhani makasi lattialla ja piirsi ystävänsä Jorman lukiessa vieressä tarinoita *Kiljusen herrasväestä*. Välillä oli piirtämisessä pidettävä nau-rutauko. Kynä teki uusia raapaisuja paperin pinnalle, kunnes Juhani havahtui epämääräiseen levottomuuden tunteeseen. Lähdettiin kat-somaan olisiko yhteinen ystävä Onni kotona. Jatkosota oli syttynyt ja huoli hiipinyt elämään. Isän kuolemastakaan ei ollut vielä kovin montaa vuotta. Se oli tapahtunut ennen sotaa. Elämä jatkui äidin ja sisarten kanssa Rovaniemellä, kaukana sukulaisista eteläisessä Suo-messa.

Pojat viettivät aikaa Jorman kotona palokunnantalolla. Jorma oli kaivanut Juhanille piirustuspaperia isänsä palopäällikkö Jaakko Eton pöytälaatikosta. Juhani hämmästytti ystäviään hyvin näköisillä kuvil-laan. Kuusivuotiaana hän keksi haluavansa oppia maalaamaan kuin Rovaniemen Suojeluskuntatalolla näyttelyä pitänyt Einari Junttila. Hän ihaili myös Arthur Heickellin maalauksia, joita hän oli nähnyt Osuuskaupan ikkunalla. Äiti osti pojalle vesivärit. Kotona oli kirja Gallen-Kallelan *Kalevala*-maalauksista ja Juhani koetti oppia kuvia kopioimalla. Hänellä oli jo pienenä tapana miettiä miten kuvaisi nä-kemäänsä, miten piirtäisi ja maalaisi ja miten kuvat sommittelisi.

Pienestä pitäen Juhanilla oli haave tulla taiteilijaksi, tosin 10-vuo-tiaana välähti vielä vaihtoehtona loistokas lentäjänura. Yhdessä pojat leikkivät ja rakentelivat lentokonepienoismalleja. Stuka-syöksypom-mittajia oli nähty ilmassakin.

Jorma ja Onni, Juhanan parhaat lapsuudenystävät, olivat muuta-man vuoden Juhania vanhempia. Ikäero ei poikia haitannut. Jorma soitti selloa lapsiorkesterissa. Hän sai kerran soittaa Markus-sedän lastentunnilla radiossa, kunnes ilmahälytys katsaisi esityksen. Jor-man kodin kirjasto oli aarreaitta. Sinne hän saattoi unohtua tunti-kausiksi uppoutuen sanojen ja tarinoiden maailmaan. Jormasta tuli myöhemmin tunnettu runoilija ja kirjailija. Onni Komulaisesta tuli keksijä ja radioamatööri.

Varhaislapsuus

Juhanin isä Esko Linnovaara oli Haminassa kouluttautunut nuori upseeri, sellainen pitkä, harteikas ja urheilullisen näköinen, salskea mies. Esko oli kahdeksanlapsisen perheen esikoinen. Veljistä Aarne eli Aku pelasi Valkeakosken Hakassa jalkapalloa. Heikki oli taiteellinen ja soitti harmonikkaa tanssiorkesterissa, ja olisi kovasti halunnut hankkia elantonsa musiikin parissa, mutta joutui menemään tehtaalle töihin. Hän opiskeli teknikoksi. Eero kaatui sodassa 20-vuotiaana oltuaan siellä kolme kuukautta. Veljeksistä Antti menehtyi perheen suureksi suruksi vain seitsenvuotiaana tapaturmaisesti, kun kaivosta vettä nostettaessa kiulu iskeytyi hänen päähänsä traagisin seurauksin. Aini opiskeli sairaanhoitajaksi ja muutti myöhemmin Kanadaan. Sisaret Kaino ja Vieno kouluttautuivat kansakoulunopettajiksi ja tekivät uransa kehitysvammaisten lasten ja nuorten parissa. Kaino Linnovaara toimi pitkään opettajana Laukaan Kuhankoskella. Siellä tätinsä luona Juhani siskoineen myöhemmin toisinaan lomaili.

Esko päätyi varuskuntakaupunki Hämeenlinnaan ja ihastui siellä nuoreen neiti Flora Hägglomiin. Flora oli töissä apulaisena Esterisarensa omistamassa valokuvaamossa Raatihuoneenkadulla Suomen kasarmien vieressä. Esterin asiakkaana kävi paljon sotilaita ja päällystöä, ja kuvaamo mainostikin antavansa ammattikunnalle huomattavan alennuksen. Ester Hägglom (myöh. Harkio) oli mielenkiintoinen persoona. Vaikka hän oli syvästi uskonnollinen helluntailainen, hän piti liikettä auki poikkeuksellisesti myös sunnuntaihin. Hänellä oli kuulemma erikoissopimus Jumalan kanssa siitä, että sai tehdä työtä pyhänä. Ester eli Essu oli saanut oppinsa mm. Daniel

Nyblinin valokuvaamossa Helsingissä. Hän oli ryhtynyt jo varhain ammattivalokuvaajaksi ostettuaan Ellen Janssonin kanssa helsinkiläisen Atelier Modernin vuonna 1916. Yritys piti tosin lakkauttaa muutaman vuoden kuluttua vuokrasäännöstelyn takia. Ester perusti uuden liikkeen Lahteen, kunnes siirtyi Hämeenlinnaan. Hän teki alalla pitkän elämänuran ja koulutti siinä sivussa sisarensa ammattiin.

Juhani syntyi Hämeenlinnassa tammikuun 7. päivänä 1934. Vuoden ajan hän ehti olla sukunimeltään Lindgren, kunnes nimi suomalaistettiin Linnovaaraksi. Pojan ollessa vain kahdeksankuinen muutettiin Valkeakoskelle, jossa Eskon vanhemmat asuivat. Juhaniin vaari Frans oli räätälimestari, suntio ja palopäällikkö. Mummo Fanny (o.s. Lautasilta) oli miehensä lailla Urjalasta kotoisin. Esko toimi vastuullisessa koneenhoitajan tehtävässä Yhtyneillä Paperitehtailla, jota johti legendaarinen patruuna Rudolf Walden. Flora perusti kaupunkiin oman valokuvaamon. Isä rakensi perheelle uuden omakotitalon osoitteeseen Honkiniementie 24. Koko yläkerran kattava valokuvausateljee näkyy lupapiirroksissa. Yksi Juhaniin harvoista muistikuvista isästään on, kun hän katsoi tätä kaivamassa uuden kodin perustuksia. Talo tunnetaan paikkakunnalla Säterin pirttinä. Myöhemmin siellä oli pitkään kerhotoimintaa sekä Frimanin matkailumaja.

Tuohon aikaan paperitehtaan välle kaavoitettiin asuinalueita ja tehdas myönsi asuntolainoja. Se pyrki kokonaisuudessa laadukkaampaan kaupunkiympäristöön ja asumiseen, mutta harjoitti myös, ainakin nykynäkemyksen mukaan, varsin suorasukaista sosiaalista kontrollia. Esimerkiksi puutarhakilpailuissa oli se erikoinen piirre, ettei niihin tarvinnut ilmoittautua. Kaikki olivat automaattisesti mukana. Kilpailuista hiljalleen luovuttiin, sillä monet emännät eivät katsoneet hyvällä, kun kotiin saattoi tupsahtaa ennakkoon ilmoittamatta raatilaisia, jotka katsoivat oikeudekseen astella myös sisäpuolelle arvioimaan kodinhoidon laatua. Tehtaan toivomuksesta pyykkiäkään ei saanut pyhäisin kuivattaa ulkona. Ammattiyhdistysliikkeeseen kuulumista katsottiin Waldenien valtakunnassa vinoon ja oli suositeltavaa kuulua niin suojeluskuntaan, tilata Kokoomuk-

sen äänenkannattajaa Uusi Suomi -sanomalehteä kuin pelata urheiluseura Hakassa, jota Yhtyneet tuki.

Huolenpitoa osoitettiin myös kustantamalla terveydenhoitoa. Esko pääsi korvaleikkaukseen paperitehtaan varoilla. Saattoihan vamma olla työperäinen, mutta että se hoidettiin, siitä osattiin olla kiitollisia. Työntekijät osasivat myös vaatia – eihän pitänyt liikaa nöyristellä. Kerran kun eräs nuoremman polven Walden oli lähetetty Esko Linnovaaran kanssa samalle koneelle hommiin, Esko totesi tälle, että tapana on, kun uusi mies tulee, että tuodaan pullo. Nuorukainen erehtyi hankkimaan huonolaatuista kirkasta ja se ei jäänyt työkavereilta noteeraamatta.

Juhani oli noin 2,5-vuotias kun hän meinasi hukkuu. Isän työtoveri Ahon setä, jonka perheessä Juhani oli hoidossa, tuns yllättäen pakottavaa tarvetta lähteä töistä kotiin jo ennen ruokatunnin alkua. Hän kiirehti paikalle ja ehti juuri nähdä kuinka lapsukainen putosi laiturilta veteen. Aho pelasti pojan ja kantoi tämän rinnettä pitkin taloon. Juhani muistaa yhä tyynen järven pinnan ja etäällä piirtyvät puut. Valkeakoskella kanava oli jännittävä paikka. Kun laivoista kuului äänekäs 'tuut', pikkupojat juoksivat katsomaan kuinka isot proomut lipuivat kanavassa kerroksittain. Ylä- ja alajuoksulla oli suuri korkeusero ja sitä näytelmää oli poikasten huima seurata.

Valkeakosken mummo ja vaari tulivat Juhanielle läheisiksi jo pikkupoikana. Joka sunnuntai sai istua heidän luonaan kirkkokahveilla. Juhanin ollessa viiden vanha hän oli isovanhempiensa kanssa kirkossa. Isoisä hoiti suntion tehtäviään jumalanpalveluksessa. Ei aikaakaan kun tenava paineli parvelta alttarille kesken toimituksen ja isoäiti kiirehti noutamaan poikasen toruen, ettei moinen sovi. Urkuparvella Juhani sai kuulla komeaa soittoa, ja rakkaus musiikkiin lie-
nee syntynyt viimeistään silloin.

Uusi elämä pohjoisessa

Koti oli vain lyhyen aikaa Valkeakoskella. Elettiin toukokuun alkua vuonna 1937 kun nelihenkinen Linnovaaran perhe jo pakkasi tavaransa ja muutti Rovaniemelle. Juhani oli kolmen vanha ja sisko Liisa melkein kaksivuotias. Isä osti oman kuorma-auton ja ryhtyi hankin vaimonsa lailla yrittäjäksi. Esko kuljetti tukkeja Rovaniemeltä käsin Kuusamon ja Petsamon väliä. Ehkäpä heillä oli nuorena parina halua kokea itsenäistä elämää ja yrittäjyyttä, ja olihan pohjoisella vetovoimaa. Rovaniemi kasvoi ja kehittyi, ja siitä oli tullut vireä Pohjois-Suomen metsätalouden keskus. Petsamo oli Tarton rauhassa 1920 liitetty Suomeen ja siellä toimi merkittävä nikkeli-kaivos ja jäätön Liinahamarin satama. Matkailijatkin olivat löytäneet nuo koltasaamelaiden ja Jäämeren kalastajien asuttamat eksoottiset maisemat. Jäämerentiellä oli 1930-luvulla vilkas trafikki. Rohkeutta muutto vieraille seuduille vaati, sillä Rovaniemelläkään eivät olleet vielä aivan vakiintuneet. Erikoisia tapahtumia oli riittänyt kansalaissodan ajoista, kun poliittisesti vastakkaisesti suuntautuneet tahot olivat ottaneet yhteen.

Floran studio, Uusi Sähkövalokuvaamo, sijaitsi palokunnantaloa vastapäätä elokuvateatterin yläkerrassa. Talo sijaitsi nykyisen Inapolun kohdalla, vain kivenheiton päässä Kemijoen rantatörmästä. Naapureina olivat Tuiskut ja Tuppuraiset sekä Kestin kauppa. Kuvaamon yhteydessä oli heidän pieni kotinsa, keittiö ja kamari. Juhani oli innoissaan joululahjaksi saamastaan polkuautosta ja paineli sillä renkaat kolisten niin, että räminä kuului teatterisaliin. Sovittiin torujen jälkeen, että tätä ei saanut enää harrastaa elokuvien esitysaikaan.

Vikkelänä poikana Juhani kiipesi kerran kuorma-auton koppiin ja väänsi avaimesta virrat päälle. Kuorma-auto lähtikin käyntiin, ei tosin liikkeelle, mutta poika pelästyi hirveästi. Isä tuli onneksi ja katkaisi virran.

Suru kohtasi yllättäen. Vuoden kuluttua muutosta sekä perheen isä että kolmatta lasta odottava äiti sairastuivat molemmat lavantautiin. Esko, vahva nuorimies, menehtyi kaikkien järkytykseksi vain 26-vuotiaana. Ei eletty vielä edes sota-aikaa, jolloin kuolemasta tuli väistämättä arkipäättävää. Lavantautiin ei ollut tehokasta lääkettä; sellainen saatiin vasta 40-luvun lopulla. Uskottiin, että raskaus suojeli äitiä. Isän hautajaiset vietettiin Valkeakoskella. Lapsivuoteessa oleva puoliso ei päässyt paikalle, sillä Eila-tytär oli syntynyt yhdeksän päivää isän kuoleman jälkeen. Vasta nelivuotias Juhani muistaa seisensa isän haudalla räätäli-isoisan ompelema puku päällään. Toinen käsi oli juhlallisesti napinlävessä. Poika oli kuin pieni Napoleon. Paikalla oli suojeluskunnan lippulinna.

Florasta tuli alle kolmekymppisenä kolmen lapsen yksinhuoltaja. Hänen oli sinniteltävä. Oli rohkea teko jäädä yksin Rovaniemelle elättämään perhettä ja hoitamaan kuvaamo. Liike oli Floran ja Esterin yhteisyritys, joka oli lunastettu aiemman omistajan Hellen Ruokasen kuoltua. Rovaniemellä riitti asiakkaita vaikka kuvaamo ei ollut kaupungin ainoa. Siellä toimi näihin aikoihin perustettu Ella Söderholmin Lapin Kuvaamo sekä Lyyli Auttin ylläpitämä Rovaniemen Valokuvaamo, jossa myös hänen Hanna-sisarensa työskenteli pitkään. Kaikille tuntui riittävän asiakkaita; olihan kauppa pohjoisen solmukohta ja markkinatkin vetivät säännöllisesti runsaasti väkeä paikkakunnalle.

Äidin valokuvaamossa työskentelivät apulaisina Margit Jokinen ja Helmi Järvelä. Margit auttoi niin kuvaamossa kuin toisinaan lastenhoidossa, ja hänestä tuli Floralle ikuinen ystävä. Margit ja Helmi asuivat kunnallisneuvos ja Sähkömyllyn omistaja Eelis Tuiskun piharakennuksessa. Juhanin Liisa-sisar muistaa vieläkin, kuinka Margitin ammeen yläpuolella roikkunut paperimassasta tehty laskuvarjoukko putosi veteen ja hajosi lasten suureksi harmiksi. Eila-vauvaa hoitava

Juhlitun taiteilijan uskomaton elämä

Taiteilija, professori Juhani Linnovaara (s. 1934) on maamme kansainvälisesti tunnetuimpia taidemaalareita sekä graafikko, kuvanveistäjä ja kultasepän koulutuksen saanut korumuotoilija. Karismaattisen taiteilijan elämä on ollut yhtä värikäs ja vivahteikas kuin hänen käyttämänsä paletti. Linnovaaran harvinaisen kiehtova polku taiteilijana on ollut uteliasta ihmettelyä ja syvällistä pohdintaa elämän ja taiteen mysteerien edessä.

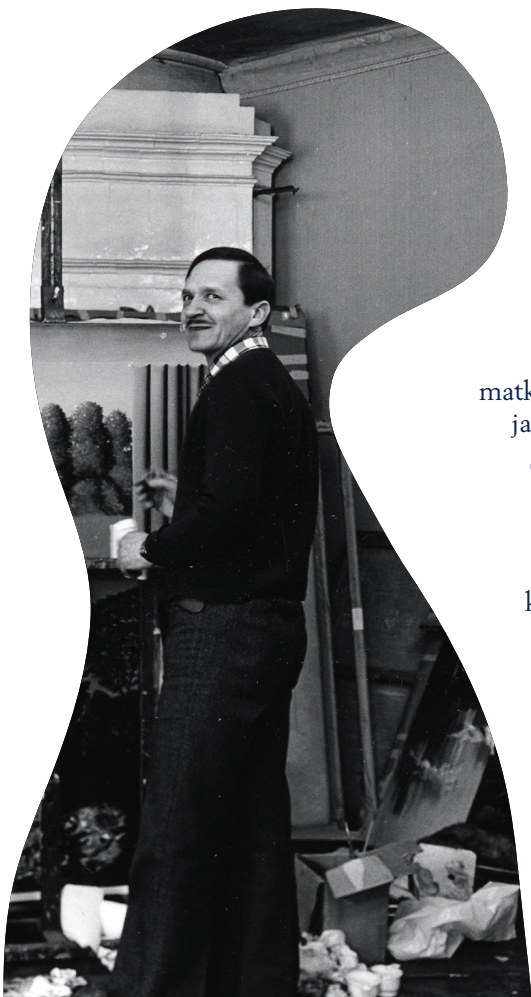
Kirja on puhetta niin täyttymyksestä ja ilosta kuin taiteilijan kohtaamista haasteista.

Tarina etenee tuokiokuvina, merkityksellisinä tapahtumina ja käänteinä, kuin tihentyminä elämän langassa.

Linnovaaran lapsuus sotavuosien Rovaniemellä ja rauhan jälkeen Porvoossa sekä opinnot Helsingissä kultaseppäkoulussa ja Ateneumissa johdattelevat taiteilijan tuleviin kokemuksiin. Vihdoin 1950-luvulla maailma aukeaa: nuori taiteilija matkustaa ja pääsee osalliseksi vilkkaaseen ja monisärmäiseen taidekeskusteluun.

Tarinaa nivoutuvat myös taiteilijan puolison, erikoiskirjastonhoitaja Leena Linnovaaran muistelmat.

Kirja sisältää monipuolista kulttuurihistoriaa. Sivuilla vilahtavat lukuisat tunnetut historian henkilöt ja silmäätekevät eri vuosikymmeniltä ja vuosisadoilta.

9 789528 003434